

Bereg vármegyei görög katolikus népiskolák az 1880-as évek elején

POLYÁK MARIANN

Az 1868. évi XXXVIII. népiskolákról íródott törvénycikkkel született meg a dualizmus kori, egész Kárpát-medencére kiterjedő oktatás alapja, amely már kötelező, az oktatási intézményekre általános szabályokat fogalmazott meg. Míg Eötvös József kultuszminiszter az új törvénnyel az oktatási színvonal növelésére törekedett, a későbbi állami intézkedések már a nemzetiségi kérdéseket is bevonták az oktatás tárgykörébe. Az 1868-as törvény megalkotása utáni évtized a nemzetiségi iskolák virágkora, hiszen továbbra is lehetőséget kaptak az anyanyelvükön való oktatásra, anyanyelvükön jelentek meg a tankönyvek, a segédletek.

Ennek a fejlődésnek szabott egyfajta gátat a korszak következő meghatározó törvénye: az 1879. évi XVIII. törvénycikk, mely kötelezővé tette a magyar nyelv oktatását a népoktatási tanintézetekben. Ezzel az eötvösi irány már másfelé tért el.¹

A következőkben a fent említett törvényeket követő változásokat vizsgáljuk meg, azt, hogy hogyan érvényesültek az 1868-as és az 1879-es népiskolákkal foglalkozó törvények az 1881–82-es tanévben a többségében ruszinok által lakott Bereg vármegye területén és mennyire valósult már meg ekkor az állam szerepvállalása a megye iskoláinak működtetésében.

Felekezeti és állami népiskolák az 1881–82-es tanévben

Az 1880-as évekbeli iskolák állapotának bemutatásához kiváló forrást jelent a Bereg vármegyei királyi tanfelügyelő, Halász Ferenc² jelentése³ az 1881–82-es

¹ SZABÓ JÓZSEF, 'Görögkatolikus népoktatás az önkényuralom korától az iskolák államosításáig', in *Acta Academiae Paedagogicae Nyíregyháziensis* Tomus 13/A, *Nevelés- és Művelődéstudományi Közlemények*, Nyíregyháza, 1992, 9–17.

² Halász (Fischer) Ferenc (1849–1910): 1869-től az ung-beregi tanfelügyelőségen dolgozott, mint írnok. 1876-tól királyi tanfelügyelő Bereg vármegyében, 1888-tól Heves megyébe helyezték át. 1895-től a Vallás- és Közoktatási Minisztériumban az állami közoktatási alosztály vezetője lett. Több munkája jelent meg Bereg vármegye közoktatásáról és könyveket írt az állami iskoláztatás szerepéről.

³ Jelentés Bereg megye népiskolai közoktatásának 1881–82. tanévi állapotáról, Kárpátaljai Területi Állami Levéltár, 151. fond, 14. opisz, 1003. jegyinyica, p. 1–10. (A továbbiakban: Jelentés)

tanévről, mely 1883. január 14-én készült. Ez az irat a vármegye tanintézeteinek elemzéséről szól, ezt véve alapul, megállapíthatjuk, hogy a megye 276 településén 267 oktatási intézmény állt fenn ebben a tanévben. 217 településen működtek ezek az intézmények, tehát összesen 59 helyiségben, vagyis valamivel kevesebb, mint a települések 1/5-ében nem volt iskola. A jelentés a közigazgatási bizottságnak készült, amely az állami felügyeletet biztosította a tanintézmények fölött. A bizottság elnöke a főispán volt, a felekezeti iskolákkal kapcsolatban értesítési és utasítási engedélye volt.⁴ Így a felekezeti iskolákat az egyházmegyei tanfelügyelő-ségen kívül az állami tanfelügyelőség is ellenőrizte.

A 267 intézmény az összes típusú és fokozatú taniskolákat magába foglalta, tehát a felekezeti, állami, valamint a községi népiskolákat és polgári iskolákat is. Az általunk vizsgált Munkácsi Egyházmegye görög katolikus felekezeti iskolái voltak a legnagyobb számban Bereg megyében: a 144 görög katolikus iskola mellett 17 római katolikus, 70 helvét hitvallású és 1 izraelita működött. A többi iskola – a fenntartóra nézve – állami jellegű: 18, községi: 14 és magán: 3. Fokozatra nézve a megyében 2 polgári iskola volt, a többi mind elemi népiskola.

„A 267 népoktatási tanintézet közül magyar tannyelven oktattattak a növendékek 120 iskolában, oroszul 36-ban, orosz-magyar tannyelven 100-ban, német-magyar tannyelven 11-ben”⁵, tehát a 144 görög katolikus felekezeti iskolából 136-ban volt orosz oktatás. A csak oroszul (máshol ruszinnak vagy ruthénnek említik) tanító 36 görög katolikus felekezeti iskolát kivéve a megyebeli oktatási intézményekben be tudták tartani a kötelező magyar oktatásra vonatkozó törvényt. Így minden negyedik ruszin iskolában még kizárólag nemzetiségi nyelven folyt az oktatás, viszont 8 görög katolikus iskolában pedig a magyar volt a tanítási nyelv.

A királyi tanfelügyelő jelentésében bővebben foglalkozott azzal az 59 községgel is, ahol egyáltalán nem volt népiskola. Kimutatásában a községek nevein kívül összeírta a lakosok és a 6–12 éves tankötelesek számát, valamint azt, hogy a község melyik iskolával bíró szomszédos községhez volt a legközelebb és ettől milyen messze volt. „E kimutatásból látszik, hogy a beregmegyei iskolával helyben nem bíró községek többnyire csekély népességűek és két község kivételével a többitől a tankötelesek a szomszéd községek iskoláiba a kis távolság miatt eljárhatnak.”⁶ Az 59 iskola nélküli község nagy része a vereckei járás északi, a munkácsi járás keleti részeiben található; tehát ezek hegyvidéki, ruszinok által lakott települések. A lankásabb mezőkaszonyi és tiszaháti járásokból, melyek alföldi területek és többnyire magyar ajkúak lakták, egy községet sem sorolt fel a tanfelügyelő.

Az iskola nélküli települések kimutatásának célja az volt, hogy felmérjék, hány gyerek nem tud lakóhelyén iskolába járni, illetve, hogy megoldható-e iskolaépítés nélkül ezek iskolai elhelyezése. A jelentésben a tanfelügyelő megállapította, hogy csak két hely volt olyan messze a környező legközelebbi iskolától, hogy a tanulók nem tudtak oda eljárni, a többi helyen a növendékek át tudtak járni a szomszéd

⁴ 1876. évi VI. törvénycikk a közigazgatási bizottságról.

⁵ Jelentés, p. 1. verso.

⁶ Jelentés, p. 3. verso.

falu oktatási intézményébe. E két település: Új-Rosztoka és Cserejócz, ezektől több, mint 5 km távolságra volt a következő iskola.

Az iskolák nélkül lévő községek felsorolása után a tanfelügyelő kifejtette azon nézetét, hogy a gond nem azokkal a községekkel volt, ahol a kis létszámú diákság át tudott menni a szomszédos község iskolájába; hanem inkább ott, ahol ugyan volt iskola, de a tankötelesek nagy száma miatt a helybeli iskola nem tudta befogadni a diákokat, ha a törvényes előírásoknak meg akartak felelni. A törvényekben ugyanis leírták, hogy egy diákra mennyi légtérfogatnak kellett jutnia az iskolában, és még a tankötelezettség előtt épített iskolaépületek szűkösre épültek, ezek többnyire nem feleltek meg a sokkal nagyobb, szellősebb teret előíró szabályoknak. A kimutatások szerint ráadásul pedig az iskolaköteles gyerekek száma évről évre nőtt, köszönhetően elsősorban a tankötelezettségnek.

Halász tehát inkább arra helyezte a hangsúlyt, hogy olyan helyeken létesítsenek állami népiskolákat, amely községek nagy létszámúak, és sok gyerek kiszorult az oktatásból a létszám miatt, tehát nem az volt a célja, hogy még a legkisebb községekben is tudjanak a gyermekek oktatásban részesülni, hanem hogy a tankötelesek legnagyobb arányban legyenek oktatva. Így nem is tervezték, hogy a kisebb hegyi falvakba iskolákat építsenek, hiszen onnan el lehetett járni a szomszéd faluba is, ahol két vagy több falu hatékonyan fenn tudott tartani egy iskolát.

Az 1881–82-es tanévben 3 iskolát létesítettek a megyében: egy helvét hitvallásút, egy görög katolikust és egy, az állami vándortanítóóság számára alkalmas tanítási helyet. Halász a vándortanítóóság bevezetésével látta megoldhatónak a kis hegyi falvakban lévő tankötelesek oktatását. Oktatással bíró településeken 10 helyen építettek új iskolaházakat az év folyamán, ebből 7 görög katolikus, 2 helvét és 1 római katolikus.

A 267 iskolaépületben 301 tanterem volt és 267 tanítói lakás, többsége a hitfelekezeti tulajdona, néhány pedig bérelt ingatlan. A „*tantermek közül elegendő magassággal bír 200, alacsony 101, tágas 195, szűk 106, teljes butorzáttal bír 184, hiányos vagy épen semminővel 117.*”⁷ Átlagban 44 diák jutott egy tanteremre. Az átlagos értékek azonban csalók olyan szempontból, hogy nem mutatják meg a végleteket, hiszen a görög katolikus iskolák zöme nem felelt meg a törvényeknek, szinte teljesen bútorzat és felszerelés nélküliek voltak, valamint sok községben jóval meghaladta az iskolakötelesek száma a törvényes mértéket.

Az iskolák fenntartására fordított jövedelmet több forrásból szereztek meg, ezek pedig a következők: nagy része készpénz, a többi rész pedig többnyire az ingatlanok jövedelméből, tőkepénz kamatokból, tandíjából, államszegélyből, községi és egyházi segélyekből tevődött össze. A kiadások hasonló mértékűek voltak, mint a bevételek, és ennek nagy része a tanítók bérezésére fordított, kisebb hányada pedig a segédtanítók fizetésére, tisztogatásra, javításokra, fűtésre, taneszközökre és szegény gyerekek tankönyveire. „*A megye 1882. évi összes egyenes adója*

⁷ Jelentés, p. 1. verso.

*volt 464.027 forint – ker; az iskolák fenntartására fordított 127.418 forint, tehát azon adónak 27,4%-a.*⁸

Tankötelesek

A vizsgált tanévben Bereg vármegye lakosainak száma: 153235 fő volt, ebből 26109 volt tanköteles, ami a lakosság létszámának 17,4%-a, ebből ténylegesen iskolázott volt 17654, vagyis a tankötelesek 67,6%-a. A 17654 iskolába járó diák közül elemi iskolába járt 13194, ismétlő iskolába 4254 fő, tehát az elemibe járók 72,2%-a, míg az ismétlő iskolásoknak mindösszesen csak 50,7%-a járt iskolába, e kettő átlaga adja az összes iskolába járó tankötelesek 67,6%-át. Polgári iskolába 139-en jártak és magán iskolába 67 lány. Az összes tanköteles közül 13559⁹ volt görög katolikus.

Az egyes felekezetekről bővebben is beszámolt a tanfelügyelő. A csekély számú ágostaiaktól eltekintett, de az izraeliták rossz helyzetének okát próbálta megmagyarázni. Munkácson és Beregszászon volt a legtöbb tankötelesük, számuk meghaladta a 700 főt mindkét városban. De ezek közül Munkácson csak a tankötelesek fele volt törvényesen kiiskolázva, a többi településen, az volt a szokás, hogy zugiskolákba jártak az izraelita felekezetű tankötelesek. Ezek a zugiskolák a település legnyomorultabb részein voltak, a tanítók pedig Galicziából bevándorolt tanítók. A tanítás körülményeihez hozzátartozott a kasztszellem, ami károsan hatott a nevelésre. A hatóságok eddig hatástalanok voltak a zugiskolákkal szemben. Ha ilyen rossz körülmények között jártak iskolába a városi izraelita tankötelesek, elképzelhető, hogy a verchovinai és felvidéki járásokban milyen körülmények lehettek - jegyezte meg a tanfelügyelő.¹⁰ Halász ezt a helyzetet igyekezett jobbá tenni a hegyvidéki területeken felállított és felállítandó állami intézményekkel.

A görög katolikusok iskolázottsága is sok kívánni valót hagyott maga után, ennek oka e felekezetnél legfőképp a szegénység volt. Egyébként a nép jó indulattal bírt és a törvényt betartani törekedett. Kiemelte viszont Halász Ferenc, hogy a helvét hitvallású felekezet rendezett körülmények között és fejlődő oktatással bírt, mégis tanköteleseinek száma az előző tanévhez képest 6%-al csökkent.

Az összeírás nyelvre nézve is megvizsgálta a ténylegesen iskolába járó diákokat, így alakult a százalékarány: orosz – 47,4%, magyar – 42,9%, német – 9,1%, tót – 0,4%. A tényleges iskolába járó diákok sem egész tanévben jártak iskolába, 20,4%-uk csak télen járt, tehát egy szemeszter alatt; a többi egész évben látogatta az oktatási intézményt. A tankönyvellátottságról pedig azt tudhatjuk meg a jelentés alapján, hogy 84,3%-uknak volt tankönyvük.

⁸ Jelentés, p. 2.

⁹ Jelentés, p. 1.

¹⁰ Jelentés, p. 4. verso.

Az előző tanévhez képest a tankötelesek száma 1558-al növekedett, de az iskolákba csak 245 növendékkel járt több ebben a tanévben, mint az ezt megelőzőben. Az iskolába járó tankötelesek számának növekedésével kapcsolatban a jelentés megjegyzi, hogy ez a gyarapodás nem a népességszaporulat eredménye, hiszen a közegészségi állapotok rettentően rosszak; hanem az egyre szigorúbb ellenőrzéseké, melynek során az illetékesek egyre jobban odafigyeltek, hogy vajon a tankötelesek eljártak-e iskolába, és a mulasztók szüleit megbüntették.

Nagy gondot jelentett a mulasztások száma, az összeírt mulasztások a tanévben 434 ezer félnapot mutattak. Ez növendékenként átlag 25 félnapot jelentett és csak 492-t fogadtak el igazoltnak az iskolai hatóságok. A nem igazolt mulasztásokért büntetést kellett a szülőknek fizetni, ilyen címen pedig összesen 573 forint 95 korona folyt be, amit a szegény tanulók iskoláztatására fordítottak.

Községi elöljárók szerepe az oktatásban

Halász, mint királyi tanfelügyelő mindent megpróbált annak érdekében, hogy a törvényeket betartassa. Erre a felhatalmazást az 1876-ban alkotott, VI. törvény-cikk alapján kapta, mely a közigazgatási bizottságok szerepéről, feladatairól szól. Ez alapján, többek között a népoktatási intézmények ellenőrzését a megyei közigazgatási bizottságnak kellett ellátnia. Helyi szinten az iskolaszék tagjait ellenőrizték. A teljes tankötelezettség betartatását, mint látjuk a számokból, nem sikerült betartatniuk.

A tanfelügyelő többször is kifejtette azon véleményét, hogy az iskoláztatásban a nehézségeknek a szegénység mellett a legnagyobb okozója a községi elöljárók magatartása volt. Így az ő hibájuként említette meg, hogy a tankötelesek pontos számát nem tudták, mert azt nem írták össze hiánytalanul a községek elöljárói. Ezek a személyek az iskolaszék tagjai is voltak, a feladatuk pedig az volt, hogy az éneklész-tanító kimutatásai alapján megbüntessék a gyermekeiket iskolába nem járató szülőket, döntsenek az iskolát érintő kérdésekben, jelentéseket tegyenek a tanfelügyelőségnek, adatokat szolgáltatassanak az iskoláról, és nyomon kövessék az iskolai élet haladását, a hiányzóktól kezdve a tanszerek gyarapodásáig. Ezek a helyi községi elöljárók pedig azért voltak ilyen hanyagok, mert maguk sem jártak iskolába, „*s így nem csoda, hogy iskolaiügyi kötelességét felfogni nem képes és önszántából teljesíteni vonakodik*”¹¹ – írta Halász jelentésében. A görög katolikus felekezeti iskolaszékek elnöke minden esetben a helyi parochus volt. A községi elöljáróság tagjai pedig a falu bírāja és az írástudók közül választott személyek voltak.

¹¹ Jelentés, p. 4.

Néptanítók

A 267 oktatási intézményben 295 tanító dolgozott, ebből rendes tanító 242, segédtanító pedig 53 volt. Képesítésük szerint 227-nek volt oklevele, 68 nem képesített. Ez utóbbiakat a vallás- és oktatásügyi miniszter még 1878-ban kötelezte, hogy egy év alatt szerezzék meg képesítésüket, különben elmozdítják őket állomásukról. De ezek a tanítók javarészt olyan állomásokon szolgáltak, ahol a jövedelmezés nagyon alacsony volt, így nem fenyegette őket az, hogy bárki jelentkezett volna helyükre tanítónak. Így tehát a miniszteri szigor fogatosítása egy időre elmaradt, hogy legalább az iskola valamennyire funkcionáljon. A képesítés nélküli tanítók nagy része tehát a hegyvidéki részekben dolgozott, zömében görög katolikus tanítókról volt szó.

„*Szolgálati évik szerint 0–5 év óta szolgál 95, - 5–10 év óta szolgál 53, - 10–15 év óta 41, - 15–20 év óta 34, - 20–25 év óta 32, - 25–30 év óta 15, - 30 éven felül szolgál 25 tanító*”.¹² A mindennapos iskolába járók száma a megyében 13400 fő, ez magában foglalta az elemi és a polgári iskolában tanulókat, de az ismétlő iskolásokat nem. A tanítókra 45 tanköteles jutott az elemi és polgári iskolába járók közül átlagosan a tanévben.

A görög katolikus tanítók javadalmazásának megoldása nagy teher volt mind az állami mind az egyházi vezetésnek. A királyi tanfelügyelő magyarázatot adott arra, hogy miért nem sikerült a görög katolikus felekezeti iskolákban a fizetéseket emelni, ezáltal lehetővé tenni, hogy képesített tanítók kerüljenek a tanítói állomásokra, és ezzel emeljék az oktatás színvonalát: „*A munkács-egyházmegyei főbatóság az elmúlt évben nagy buzgalommal törekedett a hatósága alá tartozó gör. kath. iskoláknál a tanítói javadalmazást emelni. Valamennyi iskolánál új tanítói díjlevelek készítettek, csak az a kár, hogy a felemelt tanítói fizetések kiszolgáltatásától vonakodnak s azt sok helyen a nép szegénysége miatt végrehajtás útján sem lehet behajtani*”.¹³ A legfőbb gond továbbra is a helybeli lakosok szegénysége volt, akik nem tudták a díjlevélben feltüntetett tanítói béreket előállítani, nemhogy azt olyan szintre emelni, amilyet a síkvidéki iskolákban tanítók kaptak.

A tanítók javadalmazása eléggé változó volt a megyében, míg a lankásabb területek oktatói az átlagostól többet kerestek, a görög katolikusok pedig annyit, hogy fizetésükből lehetetlen volt megélni. A fizetés nagy részét legtöbbször nem készpénzben, hanem terményekben fizették ki nekik a korábbi szokásokhoz híven. „*Ami a tanítók anyagi ellátását illeti, a rendes tanítók átlagos javadalmazása megyénkben 358,5 frtra, a segédtanítóké ellenben 204,6 frtra rug. Ezen tűrhetőnek látszó javadalmazás a valóságban nagy hullámzást mutat, mert van a tankerületben akárhány oly gör. kath. éneklész-tanítói állomás, melynek összes évi javadalmazása 150 frtra tehető*”¹⁴ – összegezte az adatokat a királyi tanfelügyelő.

¹² Jelentés, p. 1. verso.

¹³ Jelentés, p. 8.

¹⁴ Jelentés, p. 7. verso–8.

Az iskolák belélete

Az 1868-as törvény részletesen szólt az iskolák működéséről, szabályozta a szorgalmi időszak minimumát is. A minimum szorgalmi idő 8 hónap volt, ezt a megyében lévő 267 iskolából 226-ban betartották. A jelentés arról nem tett említést, hogy a fennmaradó 41 iskolában mennyivel volt rövidebb a tanulmányi időszak

A tanítás eredményéről többek között beszámolt a tanfelügyelő arról, hogy milyen osztályzatokat értek el az egyes iskolák az általános eredmények alapján. Eszerint jeles tanítási eredményt a 267 iskolából 32-ben értek el, ebből 11 állami iskola, 4 községi, 1 görög katolikus iskola, 14 református felekezeti intézmény, 2 magán iskola volt. A 18 állami iskola fent nem említett 7 iskolája jó eredményt ért el, éppúgy, mint a 14 községi iskola 10 intézménye, vagy a 3 magán iskola nem említett 1 iskolája. Az egyetlen hivatalos izraelita iskola is jó eredményt ért el. A 17 római katolikus intézmény közül nem volt jeles eredményű egy sem, hanem jó eredményt ért el 11 és csekélyt 6.

A görög katolikus, valamint a református iskolák között nemcsak jeles és jó, hanem csekély átlagot felmutatók is voltak a tanév folyamán: a 70 helvét hitvallású felekezeti iskolából, mint már láttuk, 14 jeles eredményt ért el és 47 jót, valamint 9 eredményét csekély-re minősítették. S végül a görög katolikus iskolák eredménye a következő lett: a 144 iskolájukból mindössze egyetlen ért el jeles eredményt, 78 jó minősítést kapott és 66 csekély eredményt ért el. Ha a különböző felekezeti iskolák működését osztályozzuk az eredmény alapján, a görög katolikus iskolák a sor végén állnak, hiszen csak 1 jeles intézményük lett és iskoláik majdnem fele nem felelt meg a követelményeknek.

Nem magyar tannyelvű iskolák

Mint korábban már említettük, a Bereg megyei iskolák közül 147-ben nem kizárólag magyar tannyelven folyt a tanítás. Ebből 11-ben német-magyar volt a tanítási nyelv, a többi mind görög katolikus felekezeti iskola, ahol 100 iskolában orosz-magyar nyelven, 36-ban pedig csak oroszul tanítottak. 8 görög katolikus felekezeti iskolában magyar volt a tanítási nyelv. A bevezetőben említett 1879-es törvény rendelkezik a tanintézetek oktatási nyelvéről.

A görög katolikus iskolák tanítói „*közül 34 csak töredegye, 11 tanító pedig egyáltalán nem beszél a magyarnyelvet.*”¹⁵ Amely iskolákban tanítottak magyarul is, ott is gondot jelentett, hogy nem a törvényben megfogalmazott célnak megfelelően tanították azt, tehát nem azt gyakorolták, hogy a növendék megtanulja kifejezni gondolatait magyarul, hanem csak az írás-olvasás gépies elsajátítását.

¹⁵ Jelentés, p. 5.

A miniszter a magyar nyelv tanításának fejlesztése érdekében a Bereg megyei tanítóknak vezérkönyveket és tanmeneteket, a diákoknak pedig ABC-s és olvasókönyveket juttatott el. A kiemelkedő eredményt elért 8 görög katolikus felekezeti tanító jutalmat kapott a magyar nyelvtanításban felmutatott eredményért, fejenként 30 forintot. A rossz eredményt elért 13 tanítót pedig a nyári szünidő alatt magyar nyelvű póttanfolyamra kötelezték, melyet a sárospataki vagy a máramaroszi tanítóképzőkben kellett elvégezniük.

Állami iskolák

Mivel a megye 276 községéből csak 62 volt magyar, s a többség ruszin lakosságú, ezért a közigazgatási bizottság közvetlenül megalakulása után már a legfontosabb törekvései közé sorolta, hogy a nem magyar lakosság között a magyar népoktatást biztosítani kell. Ennek egyik eszköze a magyar nyelvű állami iskolák felállítása. Az elmúlt hat év folyamán¹⁶ igen jelentős eredményeket ért el a bizottság e téren. A tervek szerint az állami iskolákat nagyobb, nem magyar ajkú községekben szándékozták felállítani. 1882-ig összesen 22 állami népiskolát állítottak fel a megyében. Mindegyik magyar nyelvű és az iskolák kiváló eredményeket mutattak fel. Ezen 22 állami alapítású iskolából 4-et az 1877–78-as tanévben, 3-at az 1878–79-esben, 2-t az 1879–80-asban, 3-at az 1880–81-es év folyamán és 10-et az 1882–83-as tanévben alapítottak.¹⁷ Az állami iskolák nem kizárólag a ruszinok által lakott területen alapítottak, hanem többet a magyarok által többségben lakott Tiszaháti járásban is.

A 22 iskolában 25 tanítói állomást létesítettek, akik 1445 növendék oktatásáról gondoskodtak, s ez az államnak 11847 forintjába került évente. Itt kell megjegyezni, hogy a megyében fennálló 2 polgári iskola közül az egyiket is ide sorolta a jelentés készítője, ez pedig az 1882–83-as tanévben alapított munkácsi iskola, mely 3 tanítós leányiskola volt. Alsó-Vereckén, Szolyván és Bilkén alapítottak két-két elemi állami iskolát, egy fiú és egy leány intézményt, a többi helyen pedig vegyes iskolák nyíltak. 7 iskola ezek közül korábban községi iskola volt, s most állami jellegűvé nyilvánítottak.

Vándortanítóság

A megye északi részein, a Munkács-Verecke útvonal mentén sok apró ruszin község volt található, ahol a nép szegénysége miatt és mivel kevesen éltek a helységben, a hitközség az éneklész-tanítónak nem tudott a megélhetéshez elegendő

¹⁶ Az iskolák felügyeletét az 1876. évi VI. törvénycikkkel életre hívott közigazgatási bizottságok látták el.

¹⁷ A jelentés az 1881–82-es tanévről szól ugyan, de 1883. január 14-én kelt.

fizetést adni. Ez azt jelentette, hogy évi 20–30 forint díjazást (általában ennek megfelelő értékű terményt) tudtak ígérni az éneklész-tanítónak. (A törvény a minimumot évi 300 forintban határozta meg.)¹⁸ A község sem volt képes e helyzeten segíteni. Az állam nem tehette meg, hogy minden ilyen kis községbe külön iskolát épít, így erre a problémára a vándortanítóság intézményét látták megoldásnak. Ezért e helyeken a közigazgatási bizottság már 1879-ben vándortanítói állomások felállítását határozta el. A vándortanító feladata a magyar nyelv oktatása volt több községben, meghatározott időben, illetve a helyi éneklész-tanítókat kellett a helyes oktatási módszerekkel megismertetnie. Egy-egy helyen 2–3 napot töltöttek el. A vándortanítók által tanított tankötelesek száma 647 fő, a tanítók fizetésére fordított összeg pedig 3350 forint volt. A jelentés szerint 6 vándortanítóságot alapítottak eddig, s működésük sikeresnek tűnt. A minisztérium pedig ezek példájára tervezte, hogy a vándortanítóság intézményét több megyébe is bevezessék.

Konklúzió

Ebből a jelentésből kitűnik, hogy mik voltak a következő évtized problémái a felekezeti oktatás terén, melyek megoldását Halász már ekkor is csak kormányzati segítség útján tartotta kivitelezhetőnek. Az oktatás színvonalának emelése elengedhetetlen volt az iskolakötelezettség, a szervezett tanítóképzés, a jó minőségű tanítás megfizetése, a korszerű módszerek és tankönyvek, iskolaházak megléte nélkül. Mindezek megteremtése nagyon függött a költségvetéstől, hogy az állam mennyit hajlandó e célra áldozni.

Megállapíthatjuk tehát, hogy az 1868-as törvény „*batalmas lendületet adott a 19–20. század fordulója körüli évtizedekben mind a magyar, mind a nemzetiségi tannyelvű népiskolák fejlődésének, korszerűsödésüknek, oktatási-nevelési szintjük magasabbra emelésének, az olvasni-írni tudók, az alapvető elemi műveltséggel rendelkezők száma ugrásszerű növekedésének.*”¹⁹ Az 1879-es törvénnyel viszont a kizárólag anyanyelven tanító nemzetiségi iskolák nehéz helyzetbe kerültek, olyan szempontból, hogy ezt a kizárólagosságot fel kellett oldaniuk. Az állam felajánlotta segítségét ott, ahol a törvényes feltételek betartása gondot okozott, ezzel segítve a minőségi oktatást. Természetesen ez a folyamat a következő évtizedek folyamán sem oldódott meg teljesen, a dualizmus korszakán végigvonul az oktatási törvények betartásával küzdő állami apparátus és egyházmegyei tanfelügyelői intézmények, valamint az egyházi tanfelügyelők és egyes helyi iskolaszékek küzdelme.

A századforduló kultuszminisztere, Wlassics Gyula „*sem az állami népiskolák számát, sem azok pedagógiai munkáját, sem azok állapotát nem találta kielégítőnek. Az oktatás-nevelés modernizálását, a kor színvonalára való emelését akarta megvalósítani, az is-*

¹⁸ 1868. évi XXXVIII. törvénycikk 142. paragrafus.

¹⁹ MÉSZÁROS ISTVÁN, 'A Kárpát-medence magyar iskoláinak ezer esztendeje', in *Szemelvények Kelet-Magyarországról és Kárpátalja iskolatörténetéből*, Nyíregyháza, 1998, 105.

*kolafenntartó személyétől függetlenül.”*²⁰ A Bereg vármegyei királyi tanfelügyelő Halász Ferenc 1883-as jelentése azonban arról tanúskodik, hogy az említett törvényeket a legtöbb esetben nem tudták azonnal bevezetni a felekezeti iskolákba, ez sokkal hosszabb időt igényelt. A Bereg megyei görög katolikus iskolák nagy részében az alapfeltételek is hiányoztak a törvény által előírt minőségű oktatáshoz, ez több súlyos kérdést vetett fel. Kisebb eredményeket fel tudott mutatni a tanfelügyelő a közigazgatási bizottságnak. A bizottság igyekezett minél nagyobb befolyást gyakorolni a népiskolákra, ennek érdekében egyre több állami iskolát alapítottak.

²⁰ PORNÓI IMRE, 'A népoktatás fejlődése az Eötvös-törvénytől az 1940:XX. törvényig', in *Szemelvények Kelet-Magyarország és Kárpátalja iskolatörténetéből*, Nyíregyháza, 1998, 38.